

**МЕҲНАТДӢСТӢ
ВА МУНОСИБАТИ
ЭҶОДИИ ХОНАНДАГОН
БА ҲАЁТУ ФАЪОЛИЯТ**

Азизов Шерзод Юсуфович, н.и.п., сармуаллим; Бобоева Шоиста Ҳакимовна, доктори фалсафа (PhD) аз рӯи ихтисоси педагогика, сармуаллими кафедраи нақшакашӣ, геометрияи тасвирӣ ва методикаи таълими МДТ “ДДХ ба номи акад. Б.Гафуров (Тоҷикистон, Хучанд)

**ТРУДОЛЮБИЕ
И ТВОРЧЕСКИЙ
ПОДХОД УЧАЩИХСЯ
К ЖИЗНИ И ТРУДУ**

Азизов Шерзод Юсуфович, к.п.н., старший преподаватель; Бобоева Шоиста Ҳакимовна, доктор философии (PhD) по специальности педагогика, старший преподаватель кафедры черчения, начертательной геометрии и методики преподавания ГОУ «ХГУ имени акад. Б. Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)

**DILIGENCE
AND CREATIVITY OF
STUDENTS TO LIFE
AND WORK**

*Azizov Sherzod Yusufovich, candidate of pedagogical sciences, senior lecturer; E-mail: azizovsher@bk.ru
Boboeva Shoista Hakimovna, Dr. of Philosophy (PhD), senior lecturer of the department of drawing, descriptive geometry and teaching methods under the SEI “KhSU named after acad. B. Gafurov” (Tajikistan, Khujand),
E-mail: boboevash2017@mail.ru*

Вожаҳои калидӣ: меҳнат, меҳнатдӯстӣ, муносибати эҷодӣ, ҳаёт, фаъолият, технология, таълими меҳнат, мактаб, хонанда

Мақола ба омӯзиши вижагиҳои меҳнатдӯстӣ ва муносибати эҷодӣ ба ҳаёт ва меҳнати хонандагон дар мисоли татбиқи стандартҳои давлатии нави таҳсилот, муносибати босалоҳият ба таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Истилоҳи «меҳнатдӯстӣ» дар таърих ба манбаҳои мӯътамад ва луғатномаҳои тафсири таҳлил карда шуда, бо ақидаҳои педагогон – равишносон мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллифон сохтори таъйинишудаи меҳнатдӯстиро ҳамчун сифати интегратсионӣ нурра карда, ҷудо кардани ҷузъи эҷодкориро, ки дар қобилияти муносибати гайристандартӣ ба ҳалли мушкилот, саъю кӯшиш барои камолот, зуҳури фардият дар раванди иҷрои вазифаҳои меҳнатӣ ва муносибати эҷодкорона ба меҳнат зоҳир мешавад, мақсадноқ мешуморанд. Меҳнатдӯстӣ ва муносибати эҷодӣ ба ҳаёт ва фаъолият аз синни наврасӣ ва курсҳои мактаб бояд оғоз ёбад, ки барои ин фанни технология (таълими меҳнат) мавқеи муҳим дорад. Дар мақолаи мазкур мазмун ва мундариҷаи таълими технология (таълими меҳнат) дар алоҳидагӣ барои писарон ва духтарон пешниҳод гардидааст. Ҳамчунин, таъкид мегардад, ки барои зуҳури хислатҳои меҳнатдӯстӣ ва муносибати эҷодкорона ба ҳаёт ва меҳнат, омӯзгорон дар раванди машғулиятҳои дарсӣ ва беруназсинфӣ муносибати инфиродӣ бо ҳар як хонанда дошта бошанд.

Ключевые слова: труд, трудолюбие, творчество, жизнь, деятельность, технология, трудовое образование, школа, ученик

Статья посвящена изучению особенностей такого качества, как трудолюбие, и творческого подхода к жизни и труду учащихся на примере внедрения новых государственных стандартов образования, компетентностного подхода к обучению в общеобразовательных учреждениях Республики Таджикистан. Термин «трудолюбие» анализируется на основе надежных источников и комментариев, а также обсуждается с точки зрения ученых – педагогов и психологов. Авторы стремятся дополнить обозначенную структуру труда как целостное качество, выделить творческую составляющую, которая проявляется в умении нестандартно подходить к решению задач, в стремлении к совершенству, творческом подходе к работе, индивидуальности в процессе выполнения рабочих заданий. Трудолюбие и творческий подход к жизни и деятельности должны начинаться в раннем возрасте и в школе, в связи с чем важная роль отводится предмету технологии (трудоустройство). В данной статье представлено содержание технологического образования (трудоустройство) отдельно для мальчиков и девочек. Также подчеркивается, что для формирования таких качеств, как трудолюбие и творческое отношение к жизни и

работе, учителя должны осуществлять индивидуальный подход в процессе учебной и внеклассной деятельности.

Key words: labor, hard work, creativity, life, activity, technology, labor education, school, student.

Labor is the cause of growth. Therefore, children need to be taught to work from an early age. Interesting ideas about work education are expressed in many works.

The article under consideration dwells on the study beset with peculiarities of hard work and a creative approach to students' lifestyle and work on the example of introduction to new state educational standards, a competence-based approach to teaching in educational institutions of Tajikistan Republic. First, the term "hard work" is analyzed based on reliable sources and commentary, and discussed from the point of view of educational scientists and psychologists. The authors strive to supplement the designated structure of labor as an integral quality, to highlight the creative component, which manifests itself in the ability to approach problem solving outside the box, striving for excellence, creative approach to work, individuality in the process of performing work assignments. Industriousness and creativity in life and work should begin at an early age and at school, for which the subject of technology (work training) is important. This article presents the content of technological education (labor education) separately for boys and girls. It is also emphasized that for the manifestation of the quality of hard work and a creative approach to life and work, teachers must have an individual relationship with each student in the process of classroom and extracurricular activities.

Дар марҳилаи кунунии рушди илм ва амалияи таълим яке аз вазифаҳои асосии муаллимон мушаххас кардани хусусиятҳои мебошад, ки хатмкунандаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бояд дошта бошад. Маълум аст, ки равиши ба дониш асосёфта барои арзёбии натиҷаҳои таълим, ки муддати тӯлонӣ дар соҳаи маориф ҳукмфармо буд, дар ҷаҳони муосир аҳамияти худро аз даст дода, ҳоло маҷмӯи дониш, малака ва маҳорати ба ҳам пайванда, ки салоҳиятро ба вучуд меоранд, афзалият дода мешавад. Маҳорат ва малака дар алоҳидагӣ ба хатмкунандаи муассисаи таълимӣ ноил шудан ба муваффақияти ҳаётро дар вазъияти доимо тағйирёбандаи иҷтимоӣ таъмин намекунад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади ба талаботи байналмилалӣ ва ба меъёр муосир мувофиқ намудани низоми таҳсилоти миллии кишвар ва ҷорӣ намудани низоми муосир таҳсилот тадбирҳои мушаххас ва судманд андешида шуда истодаанд, ки дар навбати худ ин гузариш яке аз талабот ва нақшаҳои амалии «Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020» мебошад. Дар ин ҳуҷҷати муҳими соҳа қайд карда шудааст: «Низоми нави маориф, ки мутобиқи тамоюлоти ҷаҳони муосир на ба дониш, балки ба салоҳиятноки асосёфтааст, бояд ба хонандагон имконияти азхуд намудани салоҳияту малакаҳои асосии иҷтимоиро, ба монанди қабули масъулиятнокии қарорҳо ва банақшагирии пешравӣ дар касб, илмомӯзӣ дар давоми тамоми ҳаёт, салоҳияти алоқадорӣ, тайёрии касбии дар бозори меҳнат талаботдошта, донишу малакаи барои худтакмилдиҳӣ зарур, малакаи тарзи ҳаёти солим, арзишҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, таъмин намояд» [1].

Яке аз роҳҳои ҳалли ин масъала таҳияи стандартҳои нави таълим буд. Барои татбиқи стратегияи болозикр Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон стандарт ва барномаҳои насли навро бо назардошти муносибати босалоҳияти таълим роҳандозӣ намуд. Аз ҷумла раҳнамо ва стандарти давлатии фанни технология (таълими меҳнат) дар тарҳи такмилёфта таҳия карда шуд, ки дар он ҷадвали салоҳиятҳои ноилгардаи хонандагон ва ҳисатҳои тарбиявӣ пешбинӣ шудааст [1].

Яке аз ин ҳислатҳои ҳаётан муҳим меҳнатдӯстии хонанда, ташаккули муносибати эҷодии ӯ ба меҳнат ва зиндагӣ мебошад. Аз ин рӯ, оғоз намудани кор оид ба татбиқи стандартҳои давлатии насли нав дар фаъолияти муассисаҳои таълимӣ, барои ҳайати омӯзгорон дарки моҳияти ҳислатҳои дар хонандагон инкишофёфта муҳим буда, барои ҳадафмандона ва самаранок сохтани фаъолият дар ташаккули онҳо мусоидат мекунад.

Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардидааст, ки дар он тарбияи меҳнатӣ ва касбинтиҳобкунӣ ҳамчун унсурҳои таркибӣ оварда шуда, дар он чунин гуфта мешавад: «Меҳнат моҳияти ҷамъиятии инсон ва шаҳрвандро ташкил мекунад. Малакаҳои корӣ дар инсон ҳанӯз аз оила ва хонандагон оғоз ёфта, аз содда ба мураккаб ва аз каммаҳсул ба самаранок табдил меёбад. Тарбияи меҳнатӣ ва интиҳоби касб имконият фароҳам меоварад, ки шаҳрванд корро дӯст дорад, ошноӣ ва мушоҳида ба намудҳои зиёди шуғл инсонро водор месозад, ки аз байни онҳо барои худ

беҳтаринашро интиҳоб намояд. Мақсади асосии тарбияи меҳнатӣ ва интиҳоби касб дӯст доштани кор ва аҳли он, инчунин интиҳоби шууроноӣ касб мебошад» [5].

Мафҳуми «меҳнатдӯстӣ» дар адабиёти равшиносии педагогӣ аз ҷиҳати гуногун баррасӣ карда мешавад. Барои тафсири дақиқтари он, бояд равишҳои муайян кардани моҳияти ин мафҳумро, ки дар луғатҳо ва энциклопедияҳо оварда шудаанд, баррасӣ кардан лозим аст.

Дар Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ менависад, ки «меҳнат» калимаи арабӣ буда, ба чанд маъно пешкаш гардидааст: азоб, ранҷ, машаққат, заҳмат; фаъолияти мақсаднок ва ба ҷамъият нафъовари инсон, ки ранҷу кӯшиши ақлонӣ ва ҷисмонӣ металабад; кор. Истилоҳи «меҳнатдӯстӣ»-ро бошад дар фарҳанги мазкур ҳамчун одами меҳнатӣ, он ки аз кор намегурезад, он ки меҳнат карда нон хӯрданро вазифаи асосии худ медонад, тафсир шудааст [12, с.794].

Дар луғати тафсирии забони бузурги русӣ истилоҳи «меҳнатдӯстӣ» дар якҷоягӣ бо мафҳуми «одам» тавсиф карда мешавад. Ҳамин тариқ, муносибати ин ду мафҳум муайян карда, нуктаи назари бунёдӣ тавсиф карда мешавад. Истилоҳи мавриди баррасӣ қарордошта, ҳамчун хусусият ва хислати шахсият амал мекунад: «шахси меҳнатдӯст» - «меҳнатдӯст, таҳаммулнопазир ба бекорагӣ» [4, с.22].

Дар Энциклопедияи педагогии Русия чунин тафсир карда мешавад - «меҳнатдӯстӣ» хислатест, ки аз муносибати мусбати шахс ба ҷараёни фаъолияти меҳнатӣ иборат аст. Меҳнатдӯстӣ ниёз ва одати фаъолият кардан, муносибат ба меҳнатро маъноӣ асосии ҳаёт доништан аст [7, с.205].

Сифати нишондодашуда дар фаъолияти меҳнатӣ, вичдон, ғамхорӣ беғаразонаӣ шахс барои тақмили маҳорати касбии худ, аз худ кардани усулҳои пешқадами меҳнат, ташаббус ва эҷодкорӣ дар ташкили истеҳсолот зоҳир мегардад [10, с.357-358].

Мувофиқи «Луғат оид ба роҳнамоии касбӣ ва дастгирии педагогӣ», муносибат ба кор ҳолати нисбатан устувори се соҳаи асосии шахсияти маърифатӣ (когнитивӣ), эҳсосӣ (аффективӣ) ва рафторӣ (муассир)-ро тавсиф карда, омодагии шахс оид ба воқуниш ба маҷмуи унсурҳои меҳнатро зоҳир мешавад [9].

«Олимони машҳур Абӯалӣ ибни Сино, Носири Хусрав, Умари Хайём, Фаридаддини Аттор, Саъдии Шерозӣ, Насриддини Тусӣ, Абдурраҳмони Ҷомӣ, Аҳмади Дониш ва дигарон бо меҳнатдӯстӣ дар кашфи асрори илмҳо муваффақиятҳои беназир ба даст оварда, ба ҷавонон донишомӯзӣ муваффақиятҳои тарғибу талқин кардаанд» [2, с.247].

Ин ҷанбаҳо имкон медиҳанд, ки дар ҷараёни ташаккули меҳнатдӯстӣ ду ҷониб: педагогӣ ва равшиносиро фарқ кунем. Аз нуктаи назари равшиносии, меҳнатдӯстӣ як таълими мураккаби равшинӣ мебошад, ки ниёзи бошууроноӣ фаъолияти меҳнатиро ҳамчун имконият барои фаъолони зоҳир кардани қобилияти эҷодии худ, эҳсоси қаноатмандии амиқ ва шодмонӣ дар бар мегирад. И.Ф. Свядковский таваҷҷӯҳро ба он ҷалб мекунад, ки «нуктаи марказӣ, ки пайдоиши меҳнатдӯстиро ҳамчун сифати ҷудонопазири шахсияти инсон муайян мекунад, ин муваффақият аст. Ин муваффақиятест, ки дили хонандаро аз шодӣ пур мекунад, боиси болоравии кудрат мегардад ва онҳоро дубора ба меҳнат ҷалб мекунад. Ба ин васила муносибатро ба кор бо ҳолати муайяни соҳаи эҳсосоти шахс пайванд медиҳад. Мувофиқи ин нуктаи назар, яке аз омилҳои муҳиме, ки ба ташаккули меҳнатдӯстӣ таъсир мерасонад, эҳсосоте мебошад, ки шахс дар ҷараёни фаъолияти меҳнатӣ эҳсос мекунад» [8, с.81].

А.И.Кочетов, ки меҳнатдӯстиро ҳамчун «муносибати возеҳи мусбати шахс ба меҳнат» тавсиф мекунад, қайд мекунад, ки дар марҳилаи муайяни рушди шахс «ҳамчун яке аз хислатҳои асосии шахсият» ташаккул меёбад [6, с.81].

Э.Эриксон давраи синнусолии аз 6 то 12 -соларо ҳамчун як марҳилаи муҳим аз нуктаи назари ташаккул додани меҳнатдӯстӣ муайян мекунад. Дар якҷоягӣ бо мафҳуми «меҳнатдӯстӣ» Эриксон истилоҳи «хисси офариниш» -ро муаррифӣ мекунад, ки онро ҳамчун «эҳсоси кодир будан ба корҳои гуногун ва хуб ё ҳатто ба таври комил иҷро кардан» тавсиф мекунад, ки муносибати меҳнатдӯстӣ ва эҷодкорӣ ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи фаъолияти меҳнатии инсон доништа мешавад [15, с.136].

Муҳаққиқоне, ки бо муаммои тарбияи меҳнатдӯстӣ дар соҳаи равшиносии педагогика машғуланд, паҳлӯҳои дигари ин мафҳумро ифшо мекунанд, ки тафсири гуногунҷанбаи моҳияти онро нишон медиҳанд. Г.А.Смирнов, В.Н. Турченко дар бораи меҳнатдӯстӣ ҳамчун зарурати меҳнат сухан мегӯяд. Аммо ҳама, бидуни истисно, розӣ ҳастанд, ки меҳнатдӯстӣ, ки тавассути муносибати эҷодӣ ба меҳнат ҳамчун муҳимтарин соҳаи ҳаёти инсон зоҳир мешавад, хусусиятест,

ки ба шахс аз таваллуд наомадааст. Балки дар чараёни ташаккули шахсӣ ба даст омада, шартӣ асосии инкишофи он таълим ва худомӯзӣ мебошад.

«Мехнатдӯстӣ - тоҷ аст, на марҳилаи ибтидоии рушди мехнат, ин хислати шахсият аст, ки тамоми рафтори одамонро ки бо он бисёр сифатҳои ҷисмонӣ, ақлӣ ва ахлоқӣ ӯ алоқаманд аст, муайян карда мешаванд» [8, с.59].

«Касе, ки саъйро ба фаъолият дар чараёни як вазифаи бошууруна равона карданро омӯхтааст ва қувват ва дар бартараф кардани ҳама гуна мушкилот ва тоб овардан ба эҳсоси хастагӣ барои расидан ба ин ҳадаф дар худ қобилиятҳоро инкишоф додааст, мехнатдӯст аст» [8, с.59].

Барои муаллиме, ки дар раванди таълиму тарбия, чихати рушди шахсии хонанда шароити мусоид фароҳам оварда, ўро ҳамроҳӣ мекунад, доштани тасаввуроти возеҳ оид ба хусусиятҳои, ки муваффақияти зиндагии ояндаи шахсро муайян мекунанд ва ба насли ҷавон имкон медиҳад мавқеи онҳо дар ҷомеа устувор менамояд, зарур доништа мешавад.

Тасодуфӣ нест, ки дар стандартҳои давлатии таҳсилоти насли нав яке аз натиҷаҳои асосии таълим талаботро муайян мекунад, ки касбинтиҳобкуниро тавсиф мекунанд, ки дар қатори дигарон ташаккули ҳавасмандӣ ба кори эҷодӣ, ки мувофиқи яке аз равишҳо, ҷузъи таркибии мафҳуми «мехнатдӯстӣ» мебошад.

Ба андешаи мо, сохтори мехнатдӯстӣ ҳама бештар дар омӯзиши П.И. Чернетсов муаррифӣ карда мешавад: амалӣ (қобилияти қор кардан, бошууруна гузоштан ва бомуваффақият ҳал кардани масъалаҳои мехнатӣ, малақаҳои мехнатӣ); маърифатӣ (мавҷудияти дониш дар бораи қор, хоҳиши систематикӣ барои такмил додани онҳо); эҳсосотӣ (ҳисси интизории муваффақиятҳои нав, ҳисси шодӣ дар мехнат, лаззат); иродаи қавӣ (хоҳиш ва қобилияти рафъи мушкилот, тоб овардан ба ҳисси хастагӣ барои расидан ба ҳадафи гузошташуда); баҳодихӣ ё ахлоқӣ (фаҳмидани нақши мехнат ҳамчун як зарурати ҳаётан муҳим, қобилияти дидани зебоии он) [13].

Сохтори таъйиншудаи мехнатдӯстиро ҳамчун сифати интегратсионӣ пурра карда, мо чудо кардани ҷузъи эҷодкориро, ки дар қобилияти муносибати ғайристандартӣ ба ҳалли мушкилот, саъю кӯшиш барои камолот, зуҳури фардият дар раванди иҷрои вазифаҳои мехнатӣ, муносибати эҷодкорона ба мехнат зоҳир мешавад, мақсадноқ мешуморем.

Барои муайян кардани дараҷаи ташаккули ин сифат дар чараёни таълими мехнат меъёрҳои мехнатдӯстии байни хонандагонро муайян кардан лозим аст. А.И. Кочетов чунин меъёрҳоро чудо намудааст: «муносибати софдилона ба мехнат, қобилияти якҷоя мехнат кардан, саъю кӯшиш, дақиқӣ, мавҷудияти малақаҳои мехнатӣ, қобилияти дар муддати тӯлонӣ пуршиддат қор кардан» [6, с.92].

Хусусиятҳои натиҷаҳои ба нақша гирифташудаи таълимӣ дар ҳуҷҷатҳои барномавии насли нав оварда шудаанд. Дар доираи тавачҷӯхи мо, талаботҳои зерин қайд карда мешаванд: дониш дар бораи технологияҳо ва паҳлӯҳои технологияи ҳар фаъолият (аз ҷумла таълимӣ); ақидаҳо дар бораи усулҳои идоракунии илмии равандҳои мехнат; қобилияти банақшагирии фаъолияти мехнатии худ (аз ҷумла қорҳои таълимӣ); фарҳанги фаъолияти мехнатӣ дар сатҳи малақаҳои пеш аз касбӣ ва малақаҳои ҳамкории одамон бо ҷанбаҳои гуногуни воқеияти атроф; малақаҳои фаъолияти табдилдиҳанда; ҳавасмандӣ ба кори эҷодӣ.

Ҳамин тариқ, дар адабиёти психологию педагогӣ ва ҳуҷҷатҳои барномавӣ мехнатдӯстӣ ҳамчун сифати интегратсионии шахс тавсиф мешавад, ки бо востаи ҳавасмандӣ, амалӣ, эҳсосӣ, эҷодкорӣ, зеҳнӣ зоҳир мешавад, ки яке аз ҷузъҳои асосии он муносибати эҷодӣ ба ҳаёт ва фаъолият мебошад. Воқеан, аксари омӯзгорон ва равоншиносон таъкид мекунад, ки муносибати хонанда ба мехнат - муносибати ўро ба ҳаёт муайян мекунад. Аз ин ҷаст, ки омӯзгорон ва волидон ба онҳо дар дарки аҳамияти ин сифат дар раванди худмуайянкунии касбӣ кӯмак мекунанд.

Муқаррароти зикргардида барои таҳияи муқаррароти назариявӣ оид ба ташкили раванди ташаккули мехнатдӯстӣ ва таҳияи меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои мониторинги рушди ин сифат дар мактаббачагон асос гардиданд.

Мехнатдӯстӣ, муносибат ба мехнат пеш аз ҳама дар чараёни фаъолият ташаккул меёбад. Фаъолияти мехнатӣ дар тарбияи фарзанд аҳамияти ниҳоят калон пайдо мекунад. Мехнат ҳам ҳамчун як навъ доруест, ки ба ташаккули сифатҳои зарурии шахсӣ мусоидат мекунад ва ҳамчун ҷузъи муҳимтарини иҷтимоисозӣ ва воситаи асосии худмуайянкунӣ, худидоракунии ва худшиносӣ дар зиндагӣ баррасӣ мешавад.

Мехнат яке аз омилҳои асосиест, ки интихоби хонандаро аз рӯи ихтисос муайян мекунад ва аз ин рӯ тақдирӣ шахсии ӯст. Зиндагии инсон бе фаъолияти меҳнати дӯстдошта наметавонад сурат гирад, ки имкон медиҳад зиндагии шоиста таъмин карда шавад. Маҳз фаъолияти мухталифи меҳнатӣ дар муассиса ва берун аз он имкон медиҳад, ки қобилиятҳои касбӣ, майлу хошии хонанда ошкор карда шавад, тавачҷӯҳи устувор ба касб, хошии гирифтани маълумоти мувофиқ пайдо карда шавад.

Дар ҷараёни фаъолияти меҳнатӣ наврас аз ҷиҳати иҷтимоӣ устувор мешавад, ӯ бартараф кардани душвории гуногунро меомӯзад, то мустақилона зиндагӣ карда тавонад ва масъалаҳои мураккабро, ки ногузир дар ҳар як инсон ба миён меоянд, ҳал кунад. Меҳнат дар ҳолатҳои бартараф кардани мушкilot ва қабули қарорҳои масъулиятнок сифатҳои ихтиёро ташаккул медиҳад.

Муҳим он аст, ки хонанда дар ҷараёни меҳнат таҷрибаи муошират бо одамони гуногунро аз худ мекунад, таҷрибаи муносибатҳои меҳнатиро аз худ мекунад, ки ба ӯ имкон медиҳад дар ҳама гуна ташкилоти истеҳсолӣ бомуваффақият мутобик шавад.

Маҳз дар фаъолияти меҳнатӣ маҳорати ташкилӣ ва муошират махсусан самаранок ташаккул меёбад, эҷодиёти наврасон инкишоф меёбанд, ки ба хатмкунанда имкон медиҳад нақшаҳои касбӣ ва зиндагии худро амалӣ созад.

На ҳар гуна фаъолияти меҳнатӣ меҳнатдӯстии хонандагонро ташаккул дода метавонад, танҳо агар хонанда аҳамияти меҳнатро барои худ ва дигарон дарк кунад, қобилияти худро кашф карда, инкишоф дода тавонад.

Меҳнатдӯстӣ, муносибати эҷодӣ ба ҳаёт ва фаъолият - ин яке аз натиҷаҳои муҳими таълим ва тарбияи хонандагон аст. Ин сифатҳо дар оила ва муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, дар раванди таълим ва фаъолияти беруназсинфӣ хонандагон ташаккул меёбанд.

Тарбияи меҳнатдӯстӣ яке аз вазифаҳои муҳими муассисаҳои таълимӣ, ки иҷтимоишавии хонандагон, рушди рӯҳӣ, ахлоқӣ, ҷисмонӣ ва эстетикӣ онҳоро таъмин мекунад. Дар фаъолияти меҳнати хонандагон тамоми маҷмӯи вазифаҳои таълимӣ ҳал карда мешаванд.

Ташаккули муносибати шахс ба меҳнат шартӣ зиндагии бомуваффақияти ӯ ва ноил шудан ба нақшаҳо ва ҳадафҳои шахсӣ, воситаи ба даст овардани қаноатмандӣ аз раванд ва натиҷаи фаъолияти меҳнатӣ мебошад.

Тарбияи меҳнатдӯстӣ, муносибати эҷодӣ ба ҳаёт ва фаъолият ба ноил шудан ба шахси бомуваффақият ҳамчун субъекти фаъолияти меҳнатӣ ва рушди фардияти ӯ нигаронида шудааст.

Тарбияи меҳнатдӯстӣ ҳалли маҷмӯи вазифаҳои зеринро пешбинӣ мекунад:

- огоҳии хонандагон аз зарурати ҳаётии меҳнат;
- ташаккули эътиқод ба он, ки меҳнат асоси неқӯаҳволии шахсӣ ва иҷтимоии инсон аст;
- тарбияи зарурати фаъолияти меҳнатӣ, инкишофи ангезаҳои меҳнат;
- ташаккули фарҳанги фаъолияти меҳнатӣ, донишҳои меҳнатӣ, малака ва маҳорат, қобилияти меҳнати оқилона;
- инкишоф додани қобилияти рафъи кӯшишҳои меҳнатӣ ва рафъи шиддати меҳнат;
- ташаккули омодагӣ ба фаъолияти мустақилонаи меҳнатӣ, қобилияти бомуваффақият меҳнат кардан;
- ташаккули муносибати ахлоқӣ ба меҳнат ва одамон;
- инкишофи манфиатҳо ва қобилиятҳои инфиродии хонандагон;
- ташаккули худмуайянкунӣ дар фаъолияти меҳнатӣ ва касбӣ.

Фаъолияти меҳнатӣ дар рушди иҷтимоӣ ва касбии хонанда як қатор вазифаҳоро иҷро мекунад, ки асосии он аз ориентация (банақшагирӣ), ҳавасмандкунӣ, пропедевтикӣ (мукадамотӣ), ислоҳкунанда, интегратсионӣ, инчунин вазифаи нигоҳдорӣ ва таҳкими саломатии хонандагон иборатанд [14, с.61].

Татбиқи вазифаҳои банақшагирӣ ташаккули худмуайянкунии наврасро дар соҳаҳои гуногуни ҳаёт, аз ҷумла сохтани нақшаҳои шахсӣ-касбӣ ва касбӣ-таълимӣ таъмин менамояд. Вазифаҳои банақшагирии фаъолияти меҳнатӣ дар кӯмак ба хонанда дар худмуайянкунӣ ва амалӣ намудани қобилиятҳои инфиродии ӯ зоҳир мешавад.

Муҳим аст, ки хонандаро ҳамчун субъект ба раванди банақшагирии худ шомил намоем, ба ӯ дар амалисозӣ ва муносибати масъулona ба ояндаи худ дар асоси арзёбии тамоми маҷмӯи иттилоот, чалб кардани ӯ ба раванди тарҳрезии ҳаёт ва роҳи касбии худ мебошад.

Яке аз механизмҳои асосии амалисозии *вазифаҳои банақшагирӣ* сохтани қисми тағирёбандаи барномаи таълиму тарбияи меҳнатӣ (технологӣ), кори беруназсинфӣ ва ба манфиати иҷтимоӣ

бо назардошти манфиат ва имкониятҳои хонандагон тавассути инкишоф ва татбиқи барномаҳои инфиродӣ оид ба рушди хонандагон мебошад.

Вазифаи пешгирикунанда. Фаъолияти меҳнатӣ бо муайян кардан ва мусоидат дар ҳалли мушкилоти шахсӣ ва иҷтимоии хонандагон, ки дар раванди фаъолияти эҷодии меҳнатӣ возеҳ зоҳир ва самаранок ҳал карда мешаванд, алоқаманд аст. Дар сатҳи ташкилӣ татбиқи *вазифаи пешгирикунанда* таҳия ва татбиқи воситаҳои тарбияи меҳнатӣ мебошад, ки ба рушди равандҳо ва тамоюлҳои манфӣ, ки таъсири онҳоро ба шахсият суст мекунад, монеъ мешаванд. Асоси муайян кардан ва рафъи мушкилоти иҷтимоии меҳнат рушди равандҳои инъикос тавассути дастгирии педагогӣ, психологӣ, тиббӣ ва иҷтимоӣ мебошад.

Вазифаи ислохкунандаи фаъолияти меҳнатӣ бо вазифаи барқарорсозӣ алоқаманд буда, ба муайян кардан ва рафъи мушкилот дар рушди қувваҳои шахс нигаронида шудааст. Татбиқи вазифаи ислоҳӣ фароҳам овардани шароит барои ташҳиси мушкилоти фаъолияти меҳнатӣ ва ҷустуҷӯи роҳҳои рафъи онҳо дар заминаи худтанзимкунӣ, истифодаи самаранок ва рушди нерӯи шахсиро дар бар мегирад.

Функсияи ҳавасмандгардонии фаъолияти меҳнатӣ аҳамияти ғавқуллодаи худшиносии бомуваффақияти наврас ва пайдоиши талаботи дохилоро барои рушди минбаъдаи муваффақияти меҳнатӣ нишон медиҳад.

Таъмини фикру мулоҳизаҳои мусбӣ дар раванди таълим ва тарбияи меҳнатӣ барои муайян намудан ва азхуд кардани фаъолияти афзалиятноки меҳнатӣ шароит фароҳам меорад, ки зарурати таълими махсуси касбии мувофиқро муайян мекунад.

Фаъолияти меҳнатӣ воситаи муҳими ҳифз ва таҳкими саломатии хонандагон аст: рӯҳӣ (ба шарофати муваффақият дар меҳнат, ба худ эътимод пайдо кардан), ҷисмонӣ (рушди малакаҳои моторӣ, таҳкими қувваи ҷисмонӣ ва ғайра), ахлоқӣ (машғул шудан ба меҳнати эҷодкоронаи муфид).

Меҳнати эҷодии муфид аз хонандагон, таъмини худшиносӣ, қаноатмандӣ аз худ ва дастовардҳои ӯ ба ташаккули тарзи ҳаёти солим мусоидат мекунад. Он ба хонандагон дар асоси тарзи ҳаёти солим имкон медиҳад, ки мувофиқи шавқу эҳтиёҷоти худ машғулият пайдо кунед.

Тарбияи меҳнатдӯстӣ дар ҷараёни корҳои таълимӣ ва беруназсинфӣ сурат мегирад. Звеноҳои асосии ҳалли ин мушкилот инҳоянд: фанҳои таҳсилоти умумӣ, таълими меҳнат, меҳнати ғоиданоки ҷамъиятӣ, маҳсулноқ, эҷодиёти техникӣ, таҷрибаҳои кишоварзӣ, роҳнамоии касбӣ. Ҳамаи ин пайвандҳо бо ҳам зич алоқаманданд ва барои омӯзгорон доништан ва дарки ин робита, саҳм гузоштан дар тарбияи ҳамаҷонибаи меҳнати хонандагон, ки бо амалисозии вазифаи интегратсионии таълими меҳнат таъмин карда мешавад, хеле муҳим аст.

Функсияи интегратсионии фаъолияти меҳнатӣ нақши ташкилкунандаи онро дар сохтори фаъолияти таълимӣ, мазмун ва шаклҳои корҳои тарбиявиро муайян мекунад. Омӯзиши меҳнатӣ мутақобила ва муттаҳидсозии саъю кӯшишҳои фанҳои гуногунро талаб мекунад, ки ҳамчун сохтори таҳсилоти умумӣ, рушди он дар корҳои беруназсинфӣ ва беруназмақтабӣ, асоси ҳамкорӣ бо системаи таҳсилоти иловагӣ ва касбӣ амал мекунад. Ҳамин тариқ, рушди системаи таълим ва тарбияи меҳнатӣ зарурати рушди тамоми системаи таълимро дар асоси ҳамгироии ҷузъҳои алоҳидаи он муайян мекунад.

Аз тарафи дигар, вазифаи интегратсионӣ бо ҳалли масъалаҳои таъмини захираҳои фаъолияти меҳнати хонандагон дар заминаи муттаҳид кардани имкониятҳои муассисаҳои гуногуни таълимӣ ва дигар муассисаҳои иҷтимоӣ алоқаманд аст.

Татбиқи ин вазифа дар тавсеаи фазои таълимӣ ва зисти хонандагон нақши муҳим мебозад, ки барои иҷтимоишавии бомуваффақияти онҳо ва муттаҳидшавии меҳнат заруранд. Ҳалли масъалаҳои иҷтимоии меҳнати хонандагон бояд дар асоси ҳамоҳангсозии саъю кӯшиш ва ҳамкории муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ ва касбӣ, корхонаҳо ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ сурат гирад.

Иҷрои вазифаҳои дар боло зикргардида аз ҷониби омӯзгорон самаранокии тарбияи меҳнати хонандагонро баланд мебардорад ва ба фаъолияти омӯзгорон талаботи муайян мегузорад:

- тағйири масир аз мушкилоти касбии худ ба мушкилоти хонанда;
- қобилияти тарҳрезии фаъолият барои тарбияи меҳнатдӯстӣ бо назардошти хусусиятҳои хонанда ва имкониятҳои муҳити таълимӣ;
- қобилияти фароҳам овардани шароит барои рушди ҳамкории иҷтимоии хонанда ва истифодаи ҳамаҷонибаи захираҳои таълимӣ.

Асоси тарбияи меҳнатдӯстиро раванди таълими фанни технология (таълими меҳнат) дар системаи таҳсилоти умумӣ ва иловагӣ, ки дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва муассисаҳои таълими иловагӣ амалӣ карда мешавад, гузошта мешавад.

Омӯзиши фанни технология (таълими меҳнат) дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ раванди пайваста буда, аз чанд марҳила иборат аст [3]:

- шиносӣ бо технологияҳо дар зинаи таҳсилоти томактабӣ;
- муқаддимаи технология (санъат ва меҳнат) дар синфҳои ибтидоӣ;
- асосҳои технология (таълими меҳнат) (синфҳои 5-7);
- асосҳои истеҳсолот дар таълими технология (синфҳои 8-9);
- касбинтиҳобкунӣ ва таълими махсус дар таълими технология (синфи 10).

Таҳсил дар марҳилаи шиносӣ бо технология як қатор бахшҳоро дар бар мегирад: коркарди мавод, кор бо ашёи табиӣ, санъат ва ҳунар, фаъолияти лоиҳавии хонандаон. Дар он технологияи иттилоотӣ ва ҷалби хонандаон ба машғулиятҳои иловагии таълимӣ дар якҷоягӣ бо меҳнати ҷамъиятии хонандаон нақши муҳим мебозанд.

Мазмуни таълими фанни санъат ва меҳнат дар синфҳои ибтидоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ як қатор бахшҳои умумӣ ва махсуси таълимро дар бар гирифта, асосан бо тасвир кардани расм, соҳтан, коркарди масолеҳ иборат аст.

Дар синфҳои 5-9 таълими фанни технология (таълими меҳнат) барои духтарон ва писарон дар алоҳидагӣ ташкил карда шудааст.

Омӯзиш дар самти «Меҳнати хизматрасонӣ» барои духтарон дар бахшҳои зерин гузаронида мешавад [3]:

- технологияи дӯзандагӣ;
- коркарди ғизо;
- дастгоҳ ва хизматрасонии техникаи маишӣ;
- коркарди бадеии маводҳо;
- унсурҳои электротехника ва электроника;
- фарҳанги хонагӣ;

Омӯзиш дар самти «Меҳнати техникӣ» барои писарон дар бахшҳои зерин гузаронида мешавад [3]:

- масолеҳшиносӣ ва коркарди дастиӣ ҷӯб ва металл;
- автоматизатсия ва робототехника;
- маданияти корҳои таъмирию соҳтмонӣ;
- интиҳоби касб;
- асосҳои иқтисодиёти оила;
- ҳунарҳои мардумӣ;
- лоиҳаи эҷодӣ.

Дар синфи 10 мувофиқи барномаи таълимӣ писарон ва духтарон аз рӯи барномаи ягона дарс азхуд мекунанд, ки он аз чунин фаслҳо иборат аст:

- асосҳои истеҳсолот;
- асосҳои соҳибкорӣ;
- системаи касбинтиҳобкунӣ;
- худмуайянкунии касбии шахсият;
- лоиҳаи эҷодӣ.

Шарти муҳими муваффақияти таълими фанни технология (таълими меҳнат) робитаҳои байнисоҳавӣ бо асосҳои илм ва татбиқи донишҳои андӯхта дар ҳалли масъалаҳои амалӣ мебошад. Бояд гуфт, ки фанҳои таълимӣ бояд на танҳо бо асосҳои илм робита дошта бошанд, балки ба фаъолияти меҳнатии хонандагон саҳми бевосита гузоранд. Таъмини самти ахлоқӣ ва аҳамияти иҷтимоӣ дар интиҳоб ва татбиқи объектҳои меҳнат нақши муҳим мебозад.

Дар раванди таълим дар устохонаҳо ва синфхонаҳои таълимӣ, ҳангоми кори даврӣ ва амалиётҳои таълимӣ ва таҷрибавӣ фарҳанги кории хонандаон дар қобилияти банақшагириӣ ва ташкили кор, истифодаи асбобҳо ва таҷҳизот, назорат ва иҷрои дақиқии кор, самаранок сарф кардани захираҳо, татбиқи равандҳои технологӣ тарбия карда мешавад. Ноил шудан ба самаранокӣ таълим ва тарбияи меҳнатӣ таъминоти дурусти моддию техникаи раванди таълим ва мучаҳҳаз гардонидани синфхонаҳо ва устохонаҳоро мувофиқи талабот ва меъёрҳо талаб мекунанд. Ҳангоми таълими меҳнат бояд ба таъмини бехатарӣ ва ҳифзи меҳнати хонандагон дар

шароити мониторинги мунтазами ҳолати техникии базаи таълимӣ ва бехатарии ташкили меҳнат диққати махсус дода шавад.

Таҳияи системаи корҳои беруназсинфӣ ва ҳамкорӣ бо муассисаҳои таълимӣ, корхонаҳо ва ташкилотҳо дар таълими меҳнатӣ ва тарбиявӣ нақши муҳим дорад. Тарбияи меҳнатдӯстӣ чалби хонандагонро ба фаъолияти амалӣ дар соҳаҳои гуногуни меҳнат тақозо мекунад. Барои ин мазмуни меҳнат дар таълим ва тарбия бояд фаъолияти дигаргунсозии хонандагонро дар системаи мураккаби ашёи меҳнат (табиат, технология, системаи аломатҳо, тасвири бадеӣ, шахс) таъмин намояд.

Ҳамин тариқ, таълими меҳнат тамоми раванди таълимро фаро гирифта, асоси системаи таълими онҳоро корҳои беруназсинфӣ ташкил медиҳад. Дар шароити гузаштан ба стандартҳои нави таҳсилот, омӯзгорон тавачҷӯҳо ба ташаккули салоҳиятҳои асосӣ бояд равона сохта, хусусиятҳои меҳнатдӯстии хонандагон ва муносибати эҷодӣ онҳо ба ҳаёту фаъолият тақвият бахшанд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Азизов, А. Барнома ва модули таълимии курси омӯзишии омӯзгори фанни технология (таълими меҳнат) оид ба таълими босалоҳият/А.Азизов, Ш.Азизов.-Душанбе, Маориф 2017.-166 с.
2. Азизов, А.А. Традиционное ремесло как фактор воспитания в народной педагогике / А.А.Азизов, Ш.Ю.Азизов // Учёные записки Худжандского государственного университета имени академика Б.Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук. - 2016. - №4 (49) - С.245-251.
3. Барномаи таълимии фанни технология (таълими меҳнат) барои синфҳои 5-9. / А.А. Азизов ва диг. - Душанбе, 2013. – 89 с.
4. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. СПб.; М., 1882. Т. 4
5. Концепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3.03. 2006, №94 [Манбаи электронӣ]. URL: <https://www.maorif.tj/asosi/strategiya-va-barnomao> (санаи истифодабарӣ: 4.08.2021)
6. Кочетов, А.И. Организация самовоспитания школьников. - М.:, Нар. Просв., 1990.-120с.
7. Российская педагогическая энциклопедия: в 2 т / М., 1999. Т.1. (с. 205).
8. Свадковский, И.Ф. О воспитании трудолюбия у детей / И.Ф. Свадковский.–М.,1999.-120 с.
9. Словарь по профориентации и психологической поддержке. [электронный ресурс] URL: <https://vocabulary.ru/termin/trudolyubie> (дата использования: 4.08.2021)
10. Словарь по этике / Под ред. И.С.Когана. 5-е изд. М., 1983. (с. 357-358).
11. Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020. (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2012, №334). Душанбе, 2012.
12. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 1. зери таҳрири С.Назарзода. – Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ, Душанбе, 2008. – 945с
13. Чернецов, П.И. Педагогические основы воспитания трудолюбия у учащихся: Дис. д-ра пед. наук. / П.И. Чернецов. – Челябинск, 1990, с. 308.
14. Шамова Т.И., Давыденко Т.М. Управление образовательным процессом в адаптивной школе. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2001. – С. 60-79.
15. Эриксон, Э. Идентичность: юность и кризис/ Э.Эриксон.-М.,-1996.-С. 136-137.

REFERENCES:

1. Azizov, A. Program and training module of the training course for teachers of technology (labor education) on literate teaching/A.Azizov,Sh.Azizov.-Dushanbe, Education, 2017.-166 p.
2. Azizov, A.A.Traditional craft as a factor of education in folk pedagogy/A.A.Azizov,Sh.Yu.Azizov// Scientific notes of the Khujand State University named after academician B. Gafurov. Series of humanitarian and social sciences.-2016.-No.4 (49)-245-251 p.
3. Curriculum on technology (labor training) for grades 5-9/A.A.Azizov and others.-Dushanbe,2013.-89 p.
4. Dal, V.I. Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language: In 4 volumes. St. Petersburg; М., 1882.Т. 4
5. National concept of education in the Republic of Tajikistan, Resolution of the Government of the Republic of Tajikistan from 3.03. 2006, No. 94 [Electronic resource]. URL: <https://www.maorif.tj/asosi/strategiya-va-barnomao> (date of use: 4.08.2021)
6. Kochetov, A.I. Organization of self-education of schoolchildren. - М.:, Nar. Pros., 1990, - 120 p.
7. Russian pedagogical encyclopedia: in 2 volumes / М., 1999. V.1. (p. 205).

8. Svadkovsky, I.F. About upbringing of industriousness in children/I.F.Svadkovsky. –M., 1999.-120 p.
9. Dictionary of career guidance and psychological support. [electronic resource] URL: <https://vocabulary.ru/termin/trudolyubie> (date of use: 4.08.2021)
10. Dictionary of Ethics / Ed. I. S. Kogan. 5th ed. M., 1983. (p. 357-358).
11. National Strategy for the Development of Education of the Republic of Tajikistan until 2020. (Resolution of the Government of the Republic of Tajikistan dated June 30, 2012 No. 334). Dushanbe, 2012.
12. Explanatory dictionary of the Tajik language. Volume 1. Edited by S. Nazarzoda. - Institute of Language and Literature named after Rudaki, Dushanbe, 2008 .- 945 p.
13. Chernetsov, P.I. Pedagogical foundations of education of industriousness among students: Dis. Dr. ped. sciences. / P.I. Chernetsov. - Chelyabinsk, 1990, 308 p.
14. Shamova T.I. Management of the educational process in an adaptive school/T.I. Shamova, T.M. Davydenko. - M.: Center "Pedagogical search", 2001. - 60-79 p.
15. Erickson, E. Identity: youth and crisis/ E.Erickson.-M., 1996.- 136-137 p.